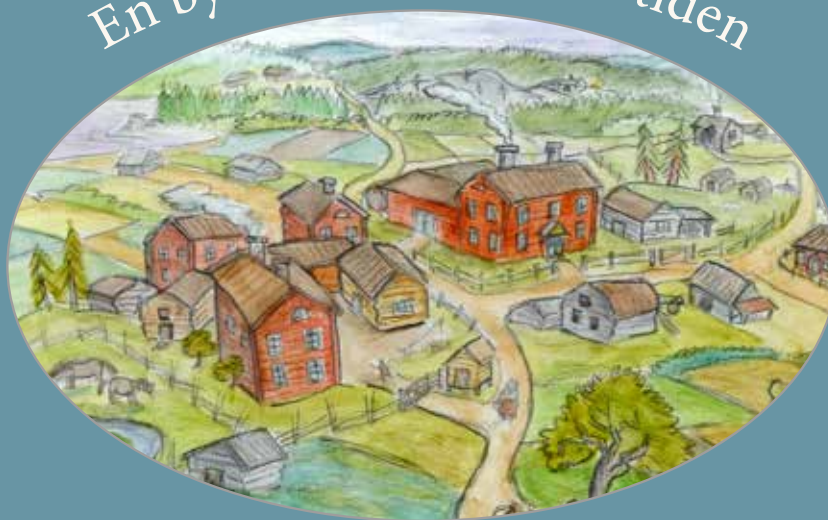

LÄRARHANDLEDNING

En by i världen – förr i tiden

Text och bild - Anna-Clara Tidholm

Innehållsförteckning

Inledning - 5

Kopplingar till Lgr 11 - 6

Historisk bakgrund - 7

 Från nyttjanderätt till äganderätt - 7

 Arbetets organisation - 7

 Social organisation - 8

En by som heter Änga - 10

Bondgården Ol Jons - 12

Sigrid berättar - 14

Torpet Brännan - 16

Lars berättar - 18

Skogstorpet Hållbacken - 20

Lena berättar - 22

Ta reda på mer - 24

 Lästips för lärare - 24

 Lästips för barn - 24

Ord att diskutera - 25

Inledning

Denna lärarhandledning är ett stöd i ert pedagogiska arbete utifrån Anna-Clara Tidholms bok *En by i världen, förr i tiden*. Boken vill inspirera barn till att reflektera över sin nära historia.

- Vad har hänt på platsen där jag bor?
- Vilka var människorna som bodde i dessa hus?
- Hur levde de?
- Var lekte barnen?
- Med vad lekte barnen?
- Gick de i skolan?

Rekommenderad målgrupp: Från åk 3

Syftet är att vidga berättelserna om hälsingegårdarna och deras sociala sammanhang. Hur såg livet ut för olika befolkningsgrupper på landsbygden i Sverige under 1800-talet med utgångspunkt ifrån situationen i Hälsingland. Tillalet i boken är öppet och vill lämna stort utrymme för egna reflektioner och frågeställningar.

Lärarhandledning syftar till att inspirera till samtal och fördjupning i arbetet med boken *En by i världen, förr i tiden*. Låt gärna eleverna läsa hela boken först eller läs den tillsammans så att ni skaffar er en överblick över innehållet och en upplevelse av hur olika livet i byn kunde vara beroende på socioekonomisk position. Därefter kan ni ju välja utifrån tid och ambitionsnivå hur ni utformar fördjupningsarbetet. Alltifrån att ”bara” jobba med ordförståelse till att tematiskt bygga tre byar: en by förr i tiden, hur ser byn ut i nutid och en bild av byn i framtiden. Låt gärna eleverna diskutera utifrån E.P.A- modellen. (enskilt, par, alla). Ge även eleverna möjlighet att titta på bilderna före, under och efter läsning. Kanske ni också kan skapa en historisk stämning i klassrummet genom ex. klädsel, musik.

Lycka till i arbetet med ökad förståelse för barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor då, nu och i framtiden.

Lärarhandledningen är producerad av Hälsinglands museum och Länsmuseet Gävleborg i samarbete med Anna-Clara Tidholm och etnolog Maria Vallström, Hälsinglands Utbildningsförbund.

Kopplingar till Lgr 11

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om historiska förhållanden, historiska begrepp och metoder och om hur historia kan användas för olika syften. Den ska också bidra till att eleverna utvecklar historiska kunskaper om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor och värderingar. Därigenom ska eleverna få förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften.

Årskurs 1-3

- Hemortens historia. Vad närområdets platser, byggnader och vardagliga föremål kan berätta om barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor under olika perioder.
- Skildringar av livet förr och nu i barnlitteratur, sånger och filmer, till exempel skildringar av familjeliv och skola. Minnen berättade av människor som lever nu.
- Förutsättningar i natur och miljö för befolkning och bebyggelse, till exempel mark, vatten och klimat.
- Tidslinjer och tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid.

Kunskapskrav för godtagbara kunskaper i slutet av årskurs 3

Eleven kan undersöka hemortens historia och ger då exempel på människors levnadsvillkor under olika perioder. Eleven gör då enkla jämförelser mellan livet förr och nu utifrån människors berättelser och olika skildringar.

Årskurs 4-6

Jordbrukets omvandling och dess konsekvenser för människor.
Den stora folkökningen samt dess orsaker och konsekvenser för olika människor och grupper.

Historisk bakgrund

Hur det egentligen var förr kommer vi förstås aldrig att få veta. Det vi kan ta reda på är enstaka spår och fragment, människor som dyker upp i arkiv och berättelser – och försvinner igen. Här följer några övergripande utvecklingslinjer som kan ge inblickar i livet i en by på 1800-talet.

Från nyttjanderätt till äganderätt

Skogen var viktig som resurs på olika sätt i stora delar av Sverige. Därmed var den också en källa till konflikter. Under den här tiden omvandlades sättet att använda skogen. Från början hade grupper av människor rättigheter att nyttja skogen på olika sätt, samla ved, ta virke, använda till bete och lövtäkt.

När trä började efterfrågas som en vara på en internationell marknad började istället skogen betraktas som en vara, som någonting en kunde äga. Dessa två system, nyttja och äga, stod i konflikt till varandra. Ett exempel är upploppen i trakterna av Stocka, Hälsingland när skogen försvann i brukets kolning – vilket i sig var anledningen till att bruken sökte sig norrut; bolagen var ute efter skogen, inte efter malmen i första hand.

Nyttjanderätten gällde även andra funktioner i byn; invånarna hade rätt till bete, rätt att hämta ved, rätt till fiske på gemensamma marker, snarare än att de var ägare av betesmarker, skogar och fiskevatten. Rättigheterna kunde regleras i tid; mellan vissa klockslag hade en rätt att fiska i ett särskilt vatten, eller mala i den gemensamma kvarnen. Även skogsbolagen var till en början en del av detta system – de köpte avverkningsrätter och inte skogsmark.

Arbetets organisation

För det andra var arbetet i hög grad organiserat i arbetslag, arbetets organisation var i hög grad kollektivt baserat. Arbetslagen kunde vara beständiga över tid eller mer tillfälliga, fokuserade på vissa uppgifter. Ibland var arbetslagen delade i olika sociala kategorier, eller efter kön: gårdsägare, tjänstefolk, pigor och drängar.

Under framväxten av industrisamhället började lönearbetet slå igenom på allvar som försörjningsform. Även här arbetade människor givetvis tillsammans med andra. Det är svårt att säga var förändringen till det moderna industrisamhället började, men befolkningsökningen i landet anges ofta som en viktig förutsättning. Större skaror än tidigare stod utan egen jord och behövde andra sätt att försörja sig. Flera människor blev fattigare, vilket brukar kallas att en proletarisering ägde rum. Samtidigt upphörde

de starka band som förut knöt de egendomslösas liv till de självägande bönderna. Tjänstefolket behövde inte längre få ut sin lön i form av kläder, supar och mat. Nya möjligheter till en försörjning baserad på penningekonomi uppenbarade sig. Några första steg togs i Hälsingland inom linnetillverkningen, i form av arbete som till en stor del bedrevs i hemmen, en typ av arbetsorganisation som brukar kallas protoindustri eller manufakturssystem. Att utföra arbete på beting åt manufakturerna kunde ge inkomster åt både kvinnor och män. Skogsarbetet kunde senare ge kontanta inkomster för huggarna, även om det sades att det oftast gick jämnt upp när betalningen för vintern kom och en varit till handelsboden och gjort sig skuldfri från vinterns kreditköp av mat och annat.

Social organisation

Den sociala organisationen, kretsade i jordbrukssamhället kring gården, torpet, platsen som basen för produktion av både mat, kläder, möbler, redskap m.m.

Den produktionsenhet som gällde var hushållet, inte familjen. Hushållet kunde se väldigt olika ut, beroende på släktskap och på vilka funktioner som behövdes för att driva gården. Om en gård saknade arbetskraft kunde en änka gifta sig med en dräng.

Om en lillpiga behövdes kunde den rekryteras bland släktingar eller helt enkelt bland de som inte hade annan försörjning. Det vi idag kallar familj eller kärnfamilj uppstod i och med det moderna industrisamhället. Och den är ju långtifrån självklar idag, med de nya konstellationer som finns med plastmammor, regnbågsfamiljer och ”flerkärniga” familjer som ersätter kärnfamiljen. Hemmet övergick också mer och mer till att vara en konsumtionsenhet.

Förändringar som beskrivs så här schematiskt ger intryck av att vara enkla övergångar från det ena till det andra. Därför vill vi understryka att det är frågan om skilda principer som kan finnas samtidigt, men att tonvikten på det ena eller andra säger något om skillnader i samhällsform beroende på om basen är jordbruk eller industri, eller som nu fasen efter industrisamhället som ibland kallas kunskapssamhället. Såväl politiskt som socialt och demokratiskt har industrisamhället satt sin prägel på människors liv lika djupt som jordbrukssamhället en gång gjorde. Det går inte att förstå kulturarvet om en bortser från båda samhällsformerna och hur denna historiska process såg ut.

Det är viktigt att fler sociala grupper än de självägande bönderna ges utrymme i historieskrivningen. Pigor, drängar, torpare, utanvidsfolk, romer, resande, samer och fattighjon fanns också och hade viktiga uppgifter i samhället. Utöver det spelade migration en stor roll. Många kom inflyttande

till Norrlandskusten från bl.a. Värmland för att arbeta i säsonger eller stanna för gott. I perioder har människor från Finland sökt sig till inlandet för arbete eller nybyggen och svedjebränning. Andra for till Amerika och kom inte alltid tillbaka. Världen har alltid varit en del av det lokala samhället på grund av migration, handel och sjöfart. På samma sätt som det lokala påverkar det globala.

Genom ett mikroperspektiv på livet förr, sett genom ”en by i världen” är det tänkt att vi ska kunna se några av alla dessa trådar som tillsammans väver livet ”förr”, i relation till den lokala historien, men också till omvärlden. Att komma människorna nära, är ett sätt att kunna förstå hur en levde tillsammans. Förhoppningsvis kan vi genom den förståelsen bättre se hur vi lever tillsammans nu.

En by som heter Änga

Innan jordbrukets rationalisering var byns struktur tätare än idag. Skiftena (framförallt laga skifte 1827) var statliga steg som vidtogs för att ge ökad vinst i jordbruket och förhindra att ägosplittringen gick för långt p.g.a. att befolkningen ökade. Skiftena innebar att det karakteristiska mönstret av spridda gårdar så småningom uppstod, men de flesta byar förblev intakta bortsett från utflyttning av enstaka gårdar. Innan äganderätten knöts till markinnehav delade hushållen på rättigheterna knutna till vatten, skog och beten. Byns sociala skiktning visade sig i avståndet; i de yttre delarna, uppe i skogen fanns de fattigare gårdarna, nere ”på byn” bodde bönderna på egna gårdar. Men i byn låg ett fattighus för de som var allra fattigast och inte kunde försörja sig själva. Under 1800-talet omvandlades fattighuset till en rad olika institutioner, som fattiggårdar, barnhem, institutioner för ”sinnesslöa” och andra som vi idag kallar funktionsnedsatta.

Kyrkan, var en viktig del av överheten. Ett maktcentrum som samtidigt var en viktig del av det sociala livet. En av de anläggningar som nyttjades gemensamt syns på bilden: Linberedningsverket över ån, men det kunde också vara en kvarn eller ett sågverk. Fisket är inte lika synligt men var också en viktig resurs. I och kring vattnet fick en rätt att mala, såga, fiska och bereda lin under vissa tider, beroende på gårdsinnehav.

Byn kunde verka som en sluten enhet, men det fanns många kontakter mellan byn och världen utanför genom bl.a. handel

Att samtala om:

- Varför står byggnaden längst till höger över vattnet?
- Vad tror du att en gör i det huset?
- Vad kan människorna ha gjort vid bryggan längre ner längs ån?
- Vad är det för torn som skymtar i bakgrunden?

Ord att förklara:

lin, fattighus

Uppdrag:

- Teckna, berätta, dramatisera och gestalta utifrån bilden på byn
- Intervjua en äldre släkting/bekant om livet förr i tiden
- Läs om fattighuset i Astrid Lindgrens bok om Emil i Lönneberga
- Bygg en egen by, hem eller tittskåp/landskap med lämpligt material gärna återbruk. En by från förr i tiden, eller hur byn gestaltar sig i nutid eller i framtid.

Förslag till intervjufrågor

- Vad heter du?
- När är du född?
- Hur bodde du när du var 10 år?
- Trivdes du i skolan? Berätta mer om din tid i skolan
- Vad gjorde du när du var ledig från skolan?
- Vad längtade du till?
- Vad saknade du?
- Vad har du arbetat med?
- Har du trivts med ditt arbete?
- Berätta om det roligaste du varit med om i livet

Bondgården Ol-Jons

Den stora skillnaden mellan olika grupper av befolkning på landsbygden var mellan de som ägde mark och de som inte ägde mark (besuttna/obesuttna). De självägande bönderna var besuttna. Men gården och de närmaste ägorna runtomkring var närmast att betrakta som en andel i byn. Brukandet och arbetet med djur och mark var i hög grad baserat på kollektivt arbete, arbete i arbetslag. Gården utgjorde en produktionsenhet i första hand, det en behövde tillverkades där. Därför finns det en mängd byggnader på en större gård; bakstuga och bryggstuga, ladugård, höns hus, lada för hö och för säd, smedja och förstås ett dass. Det fanns också anläggningar för sommarbruk, fåbodarna, som låg långt uppe i skogen och där en tog hand om djuren och mjölken under sommaren.

Staketet, var till för att stänga djuren ute, inte tvärtom. Beta gjorde de runt byn, inte närmast husen. För att de inte skulle rymma skickades ofta barnen med dem, som vallpigor eller vallpojkar. De såg efter så att djuren inte rymde eller råkade illa ut. Det här huset ägdes av ganska rika bönder, det kan en se på antalet fönster. Glas var dyrt att köpa, det gick inte att tillverka själv på gården utan var tvunget att köpas.

Att samtala om:

- Vad ser du i bilden?
- Vilka bor på gården?
- Hur många fönster har gården på bilden, om en räknar med att baksidan har lika många som framsidan?
- Varför var det viktigt att visa att en hade råd med många fönster?
- Vad är viktigt att visa idag, om en vill få andra att förstå att en är rik?
- Varför är det staket runt husen? Varför har en staket runt husen idag?

Ord att förklara:

gård, torp, loge, fäbod, produktionsenhet

Uppdrag:

- Beskriv/berätta om vad som gjordes i dessa olika byggnader på bondgården

Bakstugan	Bryggstugan	Ladugården
Grishus	Tröskloge	Stallen
Hönshuset	Ladorna	Smedjan
Dasset	Källaren	Häbret

- Ta reda på mer om livet på fäboden
- Tänk dig att du är en vallpiga/vallpojke med ansvar för att ta hand om fåren. Helt plötsligt dyker en björn upp.

Sigrid berättar

Här berättar en av döttrarna om människorna som bodde på gården. Det var egentligen inte familjen, utan hushållet som var den viktiga produktionsenheten. I hushållet ingick husbonden, matmodern, barnen, tjänstefolket och äldre släktingar. Det bodde också mer eller mindre tillfälliga gäster på gården, som var där för att arbeta tillfälligt. Alla arbetade, så gott de kunde, med vad som behövde göras. Sköta om djuren, tillreda mat, ta hand om barn, arbeta i skogen. De tillfälliga kunde arbeta med att tvätta, baka, bereda lin, arbeta i skogen och på åkrarna eller så småningom på sågverket. Det fanns också kringvandrande människor som behärskade speciella hantverk, romer som förtennade kopparkärl, samer som slaktade hästar och luffare som tillverkade och sålde trådarbeten.

De äldre tog hand om de små barnen, tillsammans med äldre syskon och kanske en ”lillpiga” från en annan gård, som bodde där tillfälligt för att lära sig hushållsarbetet. Barnen hade inga blöjor utan en kolt som var öppen nedtill. Det fanns heller inga papper att snyta dem med. Det som kom fick tas omhand genom att sopa upp det från golvet och slänga på elden. Husbonden sitter vid huvudändan och äter ur en djup skål. Det kunde vara olika sorters mer eller

mindre flytande mat, t ex soppa eller välling, som åts med sked. Det är bara män som äter på bilden. De ska ut i arbete på åkrarna igen så fort som möjligt. Matmodern står vid järnspisen, en nymodighet som var ganska dyr att skaffa. Den gjorde att det blev varmare i rummet, men ljuset stängdes inne, jämfört med en öppen härd. En äldre piga står och kärnar smör. En annan piga kommer in med vatten, som hämtats i en brunn på gården. Vid dörren sitter en äldre släkting som ingår i hushållet, men det kunde också vara en mer tillfällig besökare, som inte släpptes längre än till köksstolen vid dörren. Vaggan och skåpet är målade och dekorerade och det finns en hel del föremål uppe under taket. Skåpsängen har broderade förhängen. Här bor det ganska välbeställda människor.

Att samtala om:

- Tänk dig att du reser iväg med en tidsmaskin för att bo hos Sigrid i bondgården Ol-Jons. Vad skulle du sakna?
- Tänk dig att Sigrid reser iväg med en tidsmaskin för att bo hemma hos dig. Vad skulle hon sakna? Vad skulle hon bli förvånad och nyfiken på?
- Vad skulle du vilja fråga henne om?

Uppdrag:

- Tänk dig att du är Sigrid
Berätta om en helt vanlig dag, från morgon till kväll, i Sigrids liv.
Vad gör du? Vad hjälper du till med? Vad tänker du? Vad känner du?
Vad saknar du? Vad längtar du efter? Vad är det roligast du gör på hela dagen? Vad är det tråkigaste du har att göra under dagen? Vad kan hända om du är olydig?
 - Romer och samer är två av Sveriges nationella minoritetsgrupper. Ta reda på mer om samer, romer och övriga nationella minoriteter i Sverige. Vilka rättigheter har de nationella minoriteterna i Sverige idag?
Läs mer: www.skolverket.se/natmin
-
-
-
-

Torpet Brännan

Ett torp kunde ha uppkommit som soldattorp, finntorp, nyodling eller som knuten till en större gård. Den stora skillnaden var om de som ägde torpet hade tillgång till jord att bruka eller inte. Tillgång till jord möjliggjorde att en kunde ha några djur och det i sin tur bäddade för att det kunde gå att leva lite bättre. Kombinationen mellan olika sätt att försörja sig var typisk för torpets sätt att fungera; både en viss grad av självhushållning och ett beroende av att arbeta för andra. Kreaturen var kvinnornas ansvar, det kunde vara 2-3 kor, en gris och några höns. Men eftersom männen ofta var borta på arbete i skogen, på sågen, eller i flottningen så var det många fler arbetsuppgifter som hon fick lov att klara av, med hjälp av barnen. Torpet omgärdas av ett enklare stängsel, en gårdsgård, som gjordes av den sorts virke som inte kunde användas till så mycket annat och som kunde samlas in i skogen. Mycket tid gick åt för att samla sådant trä för ved också, många gånger var det barnens arbete. Men barnen kunde också arbeta på sågverket som ströpojkar eller som spånkullor. På bilden syns också en jordkällare, där maten förvarades kallt innan kylskåpens tid. Det var också ett ställe där den viktiga potatisen förvarades. Att bygga ihop lagård och torp som på bilden var ett sätt att spara virke och få extra värme.

Lars berättar

Det är många som bor, arbetar och sover i det rum som är bäst uppvärmt. Torpet är dragigt och kallt, så alla vill helst hålla sig runt den öppna spisen. Hårt spisbröd hänger i taket, det är inte många kvar och ute är det bitande kallt. Lars pappa arbetar åt bonden på Ol Jons, just nu med timmerhuggning. Sven, från Värmland, som bor som inhyses och storebrodern arbetar på sågverket när det är sommar, nu arbetar även de i skogen. Det är måndag, så de ska upp till kojans för att bo där hela veckan nu. Där lever de på amerikanskt fläsk och kaffe, det finns en likadan uppsättning kaffepanna och stekpanna där. Mamman drygar ut familjens ekonomi med att bereda lin åt Ol-Jons Det är lite skräpigt på golvet på grund av det, och det blir också lite spån och skräp av huggkubben för veden. Det finns inte så mycket mat, mest strömming och potatis. Det är svårt att inte smitta ner varandra när en bor så här trångt. Loppor och löss får en vänja sig vid och barnadödligheten är hög.

Att samtala om:

- Varför kliar sig den lilla flickan i huvudet?
- Vad håller pappan på med?
- Vart ska han?
- Varför ligger Lars kvar i sängen, tror du?
- Var förvaras strömmingen?

Ord att förklara:

tremänning, fyrmänning (kusin, moster m.fl. släktord), amerikafläsk

Uppdrag:

- Du får följa med din bror upp till skogskojan. Du ska få bo med honom och Sven hela veckan. Du ska få hjälpa till med timmerhuggningen. Berätta om din vecka i skogen. Vad gör du? Vad tänker du? Vad känner du? Vad saknar du? Vad längtar du efter? Vad är det roligast du gör under veckan? Vad är det tråkigaste du har att göra under veckan
- Forska gärna i din egen familjs historia genom att skapa ett eget släktträd <https://mittslakträd.nu/mallar>

Skogstorpet Hållbacken

Om torpet låg en bit utanför själva bykärnan så fanns det även bebyggelse som låg ännu mera avlägset, både geografiskt och socialt. Uppe i skogen eller på stenig och ofruktbar mark kunde utanvidsfolk vara bosatta. Det var de som inte ens hade tillgång till jord utan var helt beroende av andra inkomster. Möjligen kunde de ha en get, kanske en ko, Andra sätt att dryga ut hushållskassan kunde vara fiske och jakt. Möjligen gick det att ha potatisland. Potatis var basföda. Annars var det tillfälliga arbeten och säsongarbete som gällde. Slåttern, skörden, även här förekom att de kunde hjälpa till med linhanteringen. Ved samlades i skogen. Ibland fanns det arbete att få på sågverken eller bruken.

Det här är ett gammalt torp som är delvis ombyggt. Ombyggnaden blev nästan klar, men det är fortfarande kallt och dragigt. Byggnaden ligger på statens mark och är alltså egentligen olaglig. Det finns ingen egen mark att bruka så de som bor här har inte behövt bry sig om att sätta upp något staket. Geten bor i en utbyggnad som sitter ihop med bostadshuset, till och med utan mellanvägg, för värmen, men den delen har så dåligt tak så att det regnar in. De tar hö åt geten på myren. Det finns en brunn på gården, men när den sinar måste man ta vatten i bäcken bakom huset.

Att samtala om:

- Jämför bilderna på Skogstorpet Hällbacken och Bondgården Ol-Jons. Vilka skillnader kan du upptäcka? Vilka är likheterna?
- Ibland kunde inte barnen ta sig till skolan. Vad tror du det kunde bero på?
- Hur tror du prästen skulle reagera om Hällbacksfolket inte kulle dyka upp på söndagsgudstjänsten i kyrkan?
- Vad händer om det har snöat mycket på natten?
- Tror du att det var fritt att jaga och fiska som man ville på den här tiden?

Ord att förklara:

rovor, tröska, myr, påhugg, kronans mark, utanvidsfok

Uppdrag:

- Det är i slutet av oktober. Moster Bricken har skäktat lin i linberedningsverket hela veckan. Hon kommer till skogstorpet och hälsar på. Hon har ont i ryggen och hostar hela tiden. Hon berättar om det hårda arbetet som skätkärring. Vad berättar hon?
- Det var långt till kyrkan, mer än 5 kilometer. Hur lång tid kunde det ta för familjen att gå till kyrkan. Hur tror du att de tog sig till kyrkan på vintern?

Lena berättar

Det var ett par som bodde här från början, mannen hade provat arbeta i skogen men orkade inte med det hårda arbetet. Han fick ont i ryggen av slitet med timmersågen och började dricka mer och mer brännvin. Det var en del av vad han fick i betalning av bonden som ägde skogen. Han dog i en olycka med en kolmila. Det slutade med att det är en änka som bor här, med deras halvvuxna barn. Hon går i gårdarna och hjälper till med diverse, tvätt, bakning, matlagning, storstädning, men det händer också att hon rycker in och gör arbete som männen annars brukade göra, som att köra häst. Änkor hade en särställning när det gällde arbete som annars ansågs vara manligt.

Om hon har tur lyckas hon placera dottern som lillpiga på Ol-Jons, så hon får mat åtminstone. Och sonen får börja på sågverket efter konfirmationen. Innan dess får han hjälpa modern i arbetet. Men han drömmer om Amerika, dit många emigrerade vid den här tiden. Hans bröder har redan åkt dit och han har hört att det finns en grupp som följde Erik Jansson, predikanten, dit för några år sedan. Det ryktas om att de håller på att bygga ett nytt samhälle där på andra sidan Atlanten.

Ta reda på mer

www.so-rummet.se/kategorier/historia/det-langa-1800-talet/livet-pa-landet-och-i-staden-1776-1914#

Lästips för lärare

- Björklund, Anders (1977) *Splitvedsjäntor och andra arbeterskor...*
Liber Förlag/Allmänna förl.
- Burman, Anders (2014) *Konst och lärande*. Södertörns högskola
- Eivergård, M & Olofsson, V & Vallström, M (2012) *På anstalt – andra minnen av det moderna*. Östersund, Jamtli
- Fiebranz, Rosemarie (2002) *Jord, Linne eller träkol*. Uppsala universitet
- Fjellström, Christina (1990) *Drömmen om det goda livet* av. Umeå universitet
- Frykman, J & Löfgren, O (1980) *Den kultiverade människan*. Gleerup
- Hellspong, M & Löfgren, O (1994) *Land och stad*. Malmö, Gleerup
- Isacson, Maths (2007) *Industrisamhället Sverige, arbete, ideal och kulturarv*.
Studentlitteratur
- Johansson, Ella (1994) *Skogarnas fria söner*. Stockholm, Nordiska museet
- Larsmo, Ola (2016) *Swede Hollow*. Albert Bonniers förlag
- Olsson, Vibeke (2010) *Sågverksungen*. Libris förlag
- Olsson, Vibeke (2011) *Bricken på Svartvik*. Libris förlag
- Olsson, Vibeke (2011) *Sågspån och eld*. Libris förlag
- Olsson, Vibeke (2014) *Amerikauret*. Libris förlag
- Olsson, Vibeke (2014) *Glödens färger*. Libris förlag
- Olsson, Vibeke (2018) *Som ett träd i skogen*. Libris förlag
- Rondahl, Björn (1972) *Emigration, folkomflyttning och säsongarbete i ett sågverksdistrikt i södra Hälsingland 1865-1910*. Uppsala universitet
- Sandström, Maria (2005) *Erikjansarna: relationen ledare, förkunnelse och kvinnor åren 1840-1846*. Högskolan i Gävle
- Selander, S & Lindstrand, F (2009) *Eстетiska lärprocesser*. Studentlitteratur
- Ågren, M & Jacobson, B (2011) *Levebröd – vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning?* Uppsala, Swedish Science Press
- Åman, Anders (1976) *Om den offentliga vården*, Stockholm, Sveriges arkitekturmuseum,

Lästips för barn

- Bengtsson, Margareta (1993) *Banvaktsbarn*. Tiden
 Davidsson, Cecilia (2013) *Lill-Pär och jag*. Alfabeta
 Fittinghoff, Laura (1999) *Frostmobarnen*. Bearbetad, illustrerad R & S
 Gelotte, Ann-Madeleine (1977) *Ida Maria från Arfliden*. Tiden
 Genberg, Kjell E (1997) *Emigrantpojken*. Gondolin
 Hulth, Sonja & Ambjörnsson, Ola (1992) *Barnens svenska historia 4: När svenskarna flyttade till stan*. R&S
 Jeppsson, Ann-Sofie & Ahlbom, Jens (2015) *Pelle och världsarvet*. Berghs
 Lindgren, Astrid *Emil i Lönneberga* (m.fl. Emil-böcker R & S)
 Storck, Åsa (2003) *Vilse i Vinterskog*. Hegas
 Tidholm, Thomas & Anna-Clara, (2017) *Förr i tiden i skogen*. Alfabeta

Ord att förklara

Fläsk	Linskäkt
Dräng	Loge
Piga	Luffare
Fattighus	Myr
Fäbod	Predikant
Förtenna	Produktionsenhet
Gårdsgårdar	Romer
Kammare	Rova
Kolmila	Skräddare
Kolning	Ströpojkar och spånkullor
Kusin, moster, tremänning, fyrmänning	Sågverk
Kvarn	Torp
Ladugård	Trådarbeten
Lin	Tröska
Linberedning	Utanvidsfolk
	Änka